

SROVNÁVACÍ MORFOLOGIE JIHOSLOVANSKÝCH JAZYKŮ

DOC. MGR. PAVEL KREJČÍ, PH.D.

KOMPARATIVNÍ ČÁST

PODSTATNÁ JMÉNA – SUBSTANTIVA

Sn SAMOSTALNIKI, **H, S** IMENICE,
M IMENKI, **B** ŠAŠTESTVITELNI IMENA

□ U substantiv rozlišujeme tyto kategorie:

- **PÁD** (nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, lokativ/lokál, instrumentál /**Sn** nemá vokativ; v **B, M** pádová deklinace není/)
- **ČÍSLO** (singulár, plurál, **Sn** též duál)
- **ROD** (maskulinum, femininum, neutrum)

Substantivní deklinace

□ Singulárová deklinace:

- **S, H** – Gsg. m. **-a** bez ohledu na životnost (*jelena, prozora* X *Č pána, hradu*)
- **Sn** – Gsg. m. **-a/-u** (*sina/sinu, jelena*), **-u** především u neživ. (*hladu, mahu, sadu*)
- **S, H** – pádový (tvarový) synkretismus:
 - D+Lsg. m. **-u**
 - G+D+L+Isg. u f. typ *kost* **-i**
 - synkretismus u m. v N+Asg. neživ. a G+Asg. živ. (*neživ. prozor0* X *živ. jelena*)
(jediné vyjádření protikladu životných a neživotných substantiv)
 - synkretismus u n. v N+Asg. (*more*).

Substantivní deklinace

❑ Plurálová deklinace:

- **S, H** – Gpl. **-a** rodově nediferencovaná (m. *jelena*, n. *imena*, f. *žena*)
- **Sn** – Gpl. m. **-ov** (*jelenov*) podobně jako v Sk, nebo v Č **-ů**
- **S, H, Sn** – rozdíly v rodech ve více pádech, běžná je však **opozice tvarů rodově nespecifikovaných** (m.+n. – m.+f. – f.+n.) **proti specifikovaným** (f. – n. – m.)
- **S, H, Sn** – **pádový (tvarový) synkretismus**:
 - D+L+Ipl. m.+n. **-ima** X f. **-ama** (pouze **S, H**)
 - N+Apl. f. a n. (f. *žene*, n. *sela*)
 - Apl. (nespec. m.+f. *jelene/žene* X spec. n. *sela, mesta*, resp. f. *stvari, peruti*)

Substantivní deklinace

❑ Rozdíly v tvrdé a měkké deklinaci – singulár:

▶ **Maskulina:**

- **S, H, Sn** – jen v I **-om/-em** (*kmetom* X *stricem*)

▶ **Neutra:**

- **S, H, Sn** – v N+A+I **-o/-e** (*selo* X *more*; *mesto* X *morje*)
- též **B a M** – v N **-o/-e** (*selo* X *pole*)
- (Č všude jinak, kromě I, kde je *městem*, *mořem*)

▶ **Feminina:**

- rozdíl zcela setřen, převládla deklinace *ja*-kmenová:

S, H, Sn N *lipa/zemlja*, G *lipe/zemlje*, D *lipi/zemlji*

X Č N *lípa/země*, G *lípy/země*, D *lípě/zemi*

Substantivní deklinace

❑ Rozdíly v tvrdé a měkké deklinaci – **plurál:**

- ▶ V plurálu vyšší stupeň unifikace než v singuláru.
- ▶ **Feminina:**
 - **S, H, Sn** – **úplná unifikace** tvrdých a měkkých koncovek
 - (Č naopak důsledná diferenciaci: *ženy X růže*)
- ▶ **Neutra:**
 - **S, H** – **úplná unifikace** tvrdých a měkkých koncovek (*kola, kolima X polja, poljima*)
 - **Sn** – rozdíl v D (*oknom X jajcem*)
 - (Č opět důsledná diferenciaci, *města X pole*, jen v I je dif. pouze grafická: *městy X poli*)
- ▶ **Maskulina:**
 - **Sn** – diferenciaci v G a D (*G korakov X bojov, D korakom X bojem*); u **S, H**, ale i **B, M** rozdíl v typu kmenotvorné přípony **-ov-/-ev-** (*brodovi X zmajevi, brodove X zmaeve*)

Hláskové alternace

❑ Konsonantické alternace – **singulár:**

- ▶ **S, H** – **k/c, g/z, h/s** (*majka – majci, noga – nozi, svrha – svrsi*), ale kolísání *sluga – slugi/sluzi*
- bez alternace: **-sk, -šk, -zg...** (*puška – puški, kocka – kocki...*)
- ▶ **Sn** – potlačení alternací
- ▶ **S, H** – vokalicko-konsonantická alternace **o/l** (*orao – orla*)
(fakticky **l** po vkladném *a* nebo *e* alternuje s **o**)

Hláskové alternace

- ❑ **Konsonantické alternace – plurál (jen u maskulin a neuter):**
 - ▶ **S, H – k/c, g/z, h/s** (*vojnik – vojnici, kovčeg – kovčezi, orah – orasi*),
 - ▶ v **B – k/c, g/z, h/s** před **-i** (*válk – vālci, beleg – belezi, kožuh – kožusi*), ale před **-ove** nikoliv (*bik – bikove, zvuk – zvukove*)
 - ▶ v **M – k/c** u některých jednoslab. m. (*rak – raci, junak – junaci, znak – znaci*), jinak před **-ovi** nikoliv (*znak – znakovi*)

Hláskové alternace

- ❑ **Vokalické alternace:**
 - ▶ **S, H – vkladné a** v Gpl. f., n., m. (*iskre – iskara; stakla – stakala; momci – momaka*), ale ne všude (*vrste – vrsti, gnijezda – gnijezdā*);
 - ▶ **Sn – zčásti vkladné e (i)** v Gpl. f., n. (*iskre – isker, ladje – ladij; okna – oken*), častěji však *puške – pušk, deske – desk, ovce – ovc, savne – savn, mesta – mest*
 - ▶ **B – v kořenovém vokálu** (*brjag – bregove, grjach – grechove, vjatār – vetrove*)

Maskulina zakončená na vokál

- **S, H** – koncovka **-a** → skloňovací typ *žena* (*vojvoda, hodža, čika, budala*),
koncovka **-o/-e** → skloňovací typ *prozor* (*striko, medo, Branko, Radoje, Hrvoje*)
- **Sn** – kolísání mezi mužskou a ženskou deklinací:
N sluga, G sluga/sluge, D slugu/slugi, A sluga/slugo, L slugu/slugi, I slugom/slugo;
N Marko, G Marka – jen mužská deklinace

Vokativ

- ❑ **V jsl. jaz. povětšinou zachován, projevuje se ale vliv nominativu jmenovacího.**
- ▶ **Sn** – nezachoval se
- ▶ **S, H** – m. **-e/-u** (*učitelju!, družel!*); f. **-o** (*bako!*), ale u os. jm. na **-a** je =N (*Nikola! Draga!*)
- ▶ **M** – m. **-e/-u**; významová diferenciacie (*brate! bratu!* ale *brat!* je oslovení přítele);
f. **-e/-o** (*majčice! Vasilke! ženo! Angelino!*); kolísání *devojke/devojko!, sestričko/sestričke!*
- ▶ **B** – m. **-o/-ju/-e** (*junako!, učitelju!, Stojane!*); f. **-o/-e** (*mamo!, Donke!*),
ale též =N (*Elena! Marija!*) vedle hovorových až pejorativních *Eleno! Marijo!*;
tvary jako *Nikola, Petko, Dobri, bašta, djado, Stanoj* nemají zvláštní tvary vokativu.

Kategorie čísla

- ❑ **Protiklad singulár X plurál (v Sn ještě duál X plurál)**
 - ▶ Duálové relikty: **S, H** Gpl. *očiju, ušiju, ruku, nogu*; **B** *rāce, noze*
 - ▶ **S, H** - *dva, tri, četiri* + tvar počítaného předmětu:
 - u m. = Gsg. (*zakona*); u f. = Npl. (*žene*)
 - ▶ **B** - u všech číslovek specifická forma pro počítané předměty (*grada, leva, konja...*), u osob však obvyklá forma pl. (*vojnici, učiteli, junaci...*)
 - ▶ **M** - rovněž specifická forma pl. (*čoveka, dena, junaka...*), ale tendence k obvyklé formě pl. (*dni, junaci...*)

Kategorie čísla

- ▶ **S, H, M, B** - u subst. typu **-anin** širší singulár: základ X redukovaný plurál. základ **-ani** (*građanin, građjanin, građdanin X građani, građjani, građđani*)
- ▶ **Sn** - základ je vyrovnaný (*Ljubljančan - Ljubljančani*) (srov. **Č** *Ostravan - Ostravané*)
- ▶ **S, H, Sn, M, B** - rozšíření základu v plurálu: *grad - gradovi/gradove, most - mostovi/mostove, broj - brojevi/broeve, S, H stric - stričevi, B vujčo - vujčovci*
- ▶ **M -ovi** a **B -ove** lze s ohledem na ztrátu deklinace spíše považovat za speciální koncovky charakterizující plurál, nikoliv jako kmenotvornou příponu.

PŘÍDAVNÁ JMÉNA – ADJEKTIVA

Sn PRIDEVNIKI, **H, S** PRID(J)EVI,
M PRIDAVKI, **B** PRILAGATELNI IMENA

❑ U adjektiv rozlišujeme tyto kategorie:

- **PÁD** (nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, lokativ/lokál, instrumentál /**Sn** nemá vokativ; v **B, M** pádová deklinace není/)
- **ČÍSLO** (singulár, plurál, **Sn** též duál)
- **ROD** (maskulinum, femininum, neutrum)
- **S, H, Sn** – protiklad **jmenných/krátkých X složených** tvarů
- **B, M** – protiklad **neurčených X určených** tvarů
- **Jmenný**, resp. **neurčený** tvar ► **atribut i predikát**
- **Složený**, resp. **určený** tvar ► **pouze atribut**

Adjektivní deklinace

- ▶ **Sn** – tvarové rozlišení pouze v **N+Asg. m.** (*mlad X mladi*)
- ▶ **S, H** – tvarové rozlišení důslednější:
 - v **sg. m.+n.** je bez rozlišení pouze **V** a **I**
 - v **sg f.** kromě možných intonačních odlišností i **protiklad v N+A:**
složená adj. = **dlouhá** koncovka X **jmenná** adj. = **krátká** koncovka
(*mládā/mládū X mláda/mládu*)
 - v **sg. n.** a **pl. m.+n.+f.** u **N+A** rovněž rozdíl v délce koncovky
 - Jinak se ostatní tvary **sg f.** a **pl m.+n.+f.** v nepřímých pádech neliší.
 - Některá adjektiva (zvláště relační/vztažná) mají **pouze složený** tvar
(*srpski, gradski, zubni, jelenji*)

Adjektivní deklinace

- ▶ **B** – určité X neurčité tvary, tj. se členem X bez členu
 - **sg. m.** neurčité tvary ▶ **souhláska (-0)** nebo **-i** (*hubav, vesel, červen, bělgarski, kučeški, ovčí*), určité tvary ▶ **-i-ja(t)** (*hubavijat, veselijat, červenijat, bělgarskijat, kučeškijat, ovčijat*)
 - **sg. f.** neurčité tvary ▶ **-a**, určité tvary ▶ **-ta** (*hubava X hubavata*)
 - **sg. n.** neurčité tvary ▶ hl. **-o**, určité tvary ▶ **-to** (*hubavo X hubavoto*)
 - **pl. m.+f.+n.** neurčité tvary ▶ **-i**, určité tvary ▶ **-te** (*hubavi X hubavite*)
- ▶ **M** – to samé, jen **sg. m.** určité tvary ▶ **-i-ot** (*ubaviot, veseliot, crveniot, bugarskiot*)
 - Podstatnější rozdíl je v tom, že zde existují i určité formy **-ov, -va, -vo; -ve**, resp. **-on, -na, -no; -ne** odpovídající tříčlennému systému ukazovacích zájmen.
 - Protiklad určitých/neurčitých tvarů je v **B a M** paradigmatický, tj. možný u jakéhokoliv adj.

Adjektivní deklinace jmenná

- ▶ **Deklinace jmenných tvarů adjektiv** – v **S, H** i **Sn** odpovídá substantivním vzorům.
 - **S, H** – **m.+n. sg.** shoda ve všech pádech s výjimkou V (*mladī čoveče, mladō selo*) a I (*mladīm prozorom/selom*).
U **f. sg.** a v **pl. m.+f.+n.** je shoda jen ve tvarech **N** (*mlada; mladi/mlade/mlada*) a **A** (*mladu; mlade/mlade/mlada*).
 - **Sn** – **m.+n. sg.** shoda jen v **N** a **A**, u **životných m.** jen v **N** (*mlad; mlado*).
U **f. sg.** je shoda úplná. V **pl. m.+f.+n.** je shoda opět jen ve tvarech **N** a **A** (*mladi/mlade/mlada*).

Adjektivní deklinace složená

- ▶ **Deklinace složených tvarů adjektiv** – v **S** a **H** fakticky splynula s deklinací zájmennou, kdežto v **Sn** je rozdíl adj. a zájm. deklinace zachován, ke splynutí došlo jen v některých pádech sg. m.
- ▶ **Tvrdá a měkká deklinace** – v **S, H** i **Sn** došlo k vyrovnání obou deklinací.
- **Rozdíly v S a H** zůstávají jen v **G+D+Lsg. m.+n.** (*novog X tuđeg, novom X tuđem*) a v **N+Asg. n.** (*ново X tuđe*).
- **Rozdíly v Sn** zůstávají jen v **N+Asg. n.** (*ново X tuje*).
- ▶ **Tvarový synkretismus:**
- **S, H** – především **D+L+Ipl. m.+f.+n.** (obdobně jako u subst.).

Posesivní adjektiva

- ▶ sufixy **-ov/-ev** nebo **-in**
- ▶ problém s tvořením od maskulin na **-a**:
- **Sn** – uplatňuje se **rodový princip** (jako v **Č** *matka – matč**in** X sluha – sluh**ův***)
- **S, H, B a M** – určující je **deklinací typ**
(**S, H** *sluga – slug**in***, **B** *bašta – bašt**in*** /ale *Nikola – Nikol**ov***/, **M** *vladika – vladik**in***)

Stupňování adjektiv

- ▶ **PROSTÝ KOMPATIV: sufixy + častá alternace slovního základu:**
 - **Sn** – první typ **-ejš-** (*starejší*), druhý typ **-š-** (*mlajší*), třetí typ **-j-** (*dražji*)
 - **S, H** – první typ **-ij-** (*stariji*), druhý typ **-š-** (*lakši, mekši, ljepši*),
třetí typ **-j-** (*draži, mlađi, grublji* < *drag-j-i, mlad-j-i, grub-j-i*).
- ▶ **SUPERLATIV: naj- + komparativ** (aglutinační tvoření)

Stupňování adjektiv

- ▶ **ANALYTICKÉ TVOŘENÍ KOMPATIVU A SUPERLATIVU:**
 - **Sn, H, S** – vedle prostého komp. a sup. je lze tvořit i **analyticky** pomocí výrazů *bolj/najbolj* (*vroč*), *više/najviše* (*vručí*) (vzestupné stupňování)
X manje/najmanje (*vručí*) (sestupné stupňování).
 - **B, M** – pouze prefixálně: komparativ: **po- + pozitiv**, superlativ: **naj- + pozitiv** (*po-hubav, naj-hubav; poubav, najubav*).
Tyto prefixy lze spojit i s kvalifikačními substantivy v pozici predikátu (*po-majstor*) nebo s prostorovými adverbii (*po-nadolu*) či slovesy (*Taka po-može*).

ZÁJMENA – PRONOMINA

Sn ZAIMKI, H, S ZAM(J)ENICE,
M ZAMENKI, B MESTOIMENIJA

- ❑ **Specifický slovní druh s rozličnými morfológickými, syntaktickými i sémantickými vlastnostmi**
 - Představují **uzavřenou třídu** slov
 - Jsou zpravidla **ohebná**
 - Nemají svůj pojmový význam, tj. **nepojmenovávají svůj denotát přímo**
 - Denotát označují „**jazykovým ukázáním**“
 - Různé formy deklinace, nedůsledná rodovost, suppletivismus, vedle základních též existence klitických forem

Zájmena osobní

► Trojčlenný systém

- ❑ **1. a 2. osoba není rodově diferencována** (s výjimkou 2.du. v Sn), **3. osoba ano:**

	Singulár			Duál			Plurál		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
Slovin.	<i>jaz</i>	<i>ti</i>	<i>on</i> <i>ona</i> <i>ono</i>	<i>midva</i>	<i>vidva</i> <i>vedve</i> -	<i>onadva</i> <i>onidve</i> -	<i>mi</i>	<i>vi</i>	<i>oni</i> <i>one</i> <i>ona</i>
Sch.	<i>ja</i>	<i>ti</i>	<i>on</i> <i>ona</i> <i>ono</i>				<i>mi</i>	<i>vi</i>	<i>oni</i> <i>one</i> <i>ona</i>

Zájmena osobní

► Trojčlenný systém

- ☐ **Rodově diferencována je jen 3. osoba sg.:**

	Singulár			Duál			Plurál		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
Mak.	<i>jas</i>	<i>ti</i>	<i>toj</i> <i>taa</i> <i>toa</i>				<i>nie</i>	<i>vie</i>	<i>tie</i>
Bulh.	<i>az</i>	<i>ti</i>	<i>toj</i> <i>tja</i> <i>to</i>				<i>nie</i>	<i>vie</i>	<i>te</i>

- ☐ **B i M – zdvojování os. z. v nepřímých pádech**, tj. spojení plného a krátkého tvaru v A a D:
př. **B** *Na tebe ti e lesno*; **M** *Go vidov nego*.

Zájmena ukazovací

► **Funkce deiktická** – prostorová vzdálenost předmětu vzhledem k mluvčímu

- ☐ **Č m.** *tento/tenhle* *ten* *tamtén/onen* *dům*
- ☐ **f.** *tato/tahle* *ta* *tamta/ona* *vesnice*
- ☐ **n.** *toto/tohle* *to* *tamto/ono* *město*

► **Funkce anaforická** – odkazování na předmět, o kterém se v textu již hovořilo (nepříznak./příznak. tvar)

- ☐ **Č m.** *ten/onen*; **f.** *ta/ona*, **n.** *to/ono*; k celé předchozí výpovědi odkazuje *to* (př. *Neustále chodí pozdě, a to se mi nelíbí*)

► **Funkce gramatická (preparativní)** – zástupné slovo, jehož pomocí je do pozice větného členu uváděna nějaká vedlejší věta

- ☐ **Č m.** *ten, kdo koupil tu kytici, odešel před pěti minutami*; **f.** *ta*, **n.** *to*

Zájmena ukazovací

- ▶ **B** – dvojčlenný systém
- ▶ **M, S, H, Sn** – trojčlenný systém demonstrativ (v **Sn** v jistém smyslu až čtyřčlenný)

	deiktická funkce	anaforická funkce	předchozí výpověď	gramatická funkce
Bulharština	<i>tozi/toja : onzi/onja</i> <i>tazi/taja : onazi/onaja</i> <i>tova : onova</i>	<i>tozi/toja : <u>onzi/onja</u></i> <i>tazi/taja : <u>onazi/onaja</u></i> <i>tova : <u>onova</u></i>	<i>tova</i>	<i>tozi</i> <i>tazi</i> <i>tova</i>
Makedonština	<i>ovoj : toj : onoj</i> <i>ovaa : taa : onaa</i> <i>ova : toa : ona</i>	<i>ovoj : toj : <u>onaj</u></i> <i>ovaa : taa : <u>onaa</u></i> <i>ova : toa : <u>onaj</u></i>	<i>toa</i>	<i>toj, onoj</i> <i>taa, onaa</i> <i>toa, ona</i>

Zájmena ukazovací

- ▶ **M, S, H, Sn** – trojčlenný systém demonstrativ (v **Sn** v jistém smyslu až čtyřčlenný)

	deiktická funkce	anaforická funkce	předchozí výpověď	gramatická funkce
Srbochorvatština	<i>ovaj : taj : onaj</i> <i>ova : ta : ona</i> <i>ovo : to : ono</i>	<i>ovaj : taj : <u>onaj</u></i> <i>ova : ta : <u>ona</u></i> <i>ovo : to : <u>ono</u></i>	<i>to</i>	<i>taj, onaj</i> <i>ta, ona</i> <i>to, ono</i>
Slovinština	<i>tale : ta : tisti (: oni)</i> <i>tale : ta : tista (: ona)</i> <i>tole : to : tisto (: ono)</i>	<i>tale : ta : <u>tisti/oni</u></i> <i>tale : ta : <u>tista/ona</u></i> <i>tole : to : <u>tisto/ono</u></i>	<i>ta</i>	<i>ta</i> <i>ta</i> <i>to</i>

- ▶ Nepříznakové deiktické tvary: **B** *tozi/toja, tazi/taja, tova*, **M** *toj, taa, toa*, **S, H** *taj, ta, to*, **Sn** *ta, ta, to* (Č *ten, ta, to*)

ČÍSLOVKY – NUMERALIA

Sn ŠTEVNIKI, H, S BROJEVI,
M BROEVI, B BROEVE

- ❑ Číslovky jsou v zásadě ohebné slovní druhy, ale zejména některé základní se chovají jako neohebné.

▶ Číslovka označující počet 1

- Rozlišuje rody, má i tvar plurálu (1 + plurale tantum: Č *jedny boty* S, H *jedne cipele*)
- B – sg. *edin, edna, edno*; pl. *edni* (-in spolu s VSJ a LužSrb)
- M – sg. *eden, edna, edno*; pl. *edni*
- Sn – sg. *en/eden, ena, eno* (← *ein*)
- S, H – sg. *jedan, jedna, jedno*; pl. *jedni, jedne, jedna* (spolu se ZSJ)
- S, H, Sn – skloňování jako ukazovací zájmeno *taj/ta*

Číslovka označující počet 2

▶ Ve všech jazycích dva tvary:

- B, M, S^e, Sn – *dva : dve*
- H, S^{ije} – *dva : dvije*

▶ Rodový protiklad:

- S, H – m.+n. : f. (spolu s VSJ a LužSrb)
- B, M, Sn – m. : n.+f. (spolu s Č i Sv)
- ▶ Sn – deklinace obou tvarů **JE** totožná: NA *dva : dve* GL *dveh* DI *dvema*
(viz též Č NA *dva : dvě* GL *dvou* DI *dvěma*)
- ▶ S, H – deklinace obou tvarů **NENÍ** totožná: NA *dva : dve/dvije* G *dvaju : dveju/dviju*
DLI *dvama : dvema/dvjema* (→ starý duálový charakter deklinace)

Číslovka označující počet 3 a 4

- ▶ H, S, B, M – **tri, četiri** (srov. Č *tři, čtyři*)
- ▶ Sn – m. **trije, štirje** : n.+f. **tri, štiri** → pouze Sn rozlišuje **rod**
- ▶ S, H – skloňování se vyrovnalo číslovce 2, rozdíl je jen v tzv. tematickém vokálu:
G **triju, četiriju** D **trima, četirima**
- ▶ Sn – podobně, ale zachován rozdíl v DI, což souvisí s duálovým tvarem číslovky 2:
G **treh, štirih** D **trem, štirim**
- ▶ **Tvary substantiv ve spojení s číslovkami 2, 3, 4:**
 - Sn – 2 + duál, 3, 4 + plurál
 - S, H – 2, 3, 4 + Gsg.
 - B, M – 2, 3, 4 + **-a** (m. → tzv. numerativ) nebo **plurál** (n., f. a m. personická – zde ve spojení s B *dvama, trima, četirima*; M *dvajca, trojca, četvorica*)

Číslovka označující počet 5 až 10

- **5, 6, 9, 10** (Č *pět, šest, devět, deset*)
- ▶ Sn, H, S, B, M – **pet, šest, devet, deset**
- **7, 8** (Č *sedm, osm*)
- ▶ B, Sn – **sedem, osem**
- ▶ M – **sedum, osum**
- ▶ S, H – **sedam, osam**
- ▶ B, M, ale i S a H – **nesklonnost** těchto číslovek (srov. Č – NA *pět* GDLI *pěti*)
- ▶ Sn – tvary plurálu s vokálem [i] – NA *pet* GL *petih* D *petim* I *petimi*

Číslovka označující stovky a tisíc

- ❑ **100** (Č *sto*)
 - ▶ **B, M** – *sto* (nesklonná)
 - ▶ **S, H** – *sto* (neskloňuje se), *stotina* (skloňuje se)
 - ▶ **Sn** – *sto* (skloňuje se jako *pet*: *stotih, stotim...*)
- ❑ **200, 500**
 - ▶ Na rozdíl od Č, kde se skloňují obě části, u **JSJ** se tyto číslovky **neskloňují**.
- ❑ **1000** (Č *tisíc*)
 - ▶ **Sn** – *tisoč*, **H** – *tisuća*, **S, B** – *hiljada*, **M** – *iljada*

Personičnost maskulin ve spojení s číslovkami se odráží **všude kromě Sn**: *dvojica, petorica, desetorica* + Gpl. Tato maskulina se však mohou pojít i s obvyklými číslovkovými tvary.

SLOVESA – VERBA

Sn, H, S, M, B GLAGOLI

- ❑ **U sloves rozlišujeme tyto kategorie:**
 - **OSOBA** (1. 2. 3.)
 - **ČÍSLO** (singulár, plurál, **Sn** též duál)
 - **ČAS** (prézens – préteritum – futurum jako základ + další možnosti)
 - **ZPŮSOB** (indikativ – imperativ – kondicionál /**S, H** též optativ; **B, M** referativ/)
 - **VID** (dokonavý – nedokonavý)
 - **SLOVESNÝ ROD** (činný – trpný)
 - **JMENNÝ ROD** (maskulinum, femininum, neutrum – jen u některých tvarů sloves)

Kategorie osoby

□ 1. osoba

- **Mluvčí** – implikuje rysy Komunikátor – Personičnost – Subjekt;
- 1.pl. často funguje v transponovaném užití – *pluralis majestaticus*;
- *Autorský plurál* (v daném kontextu je schopen implikovat i adresáta, proto není nevhodný)

□ 2. osoba

- **Adresát** – implikuje rysy Komunikátor – Personičnost – Subjekt;
- někdy substituuje 1.sg.
(např. **B** *Po-kášno idva tolkova narod, če prosto njama káde da legneš ili sedneš*)
- 2.pl. – kolektivní adresát nebo vykání
- 2.sg. – může mít zobecněný význam
(např. **Č** *S poctivostí nejdál dojdeš*; **Sn** *Delaš kot konj vse leto, toča pa pobije v petih minutah*)

Kategorie osoby

□ 3. osoba

- **Nekomunikátor** – není vyloučen příznak Personičnost, Subjekt;
- Zvláštní užití – kontakt s malým dítětem, čili substituuje 2.sg.;
- Obecný charakter subjektu – konstrukce s podmětem *člověk*
(**Sn** *človek*, **H** *čovjek*, **S**, **M**, **B** *čovek*)

(př. **Sn** *Človek je iz njihovega pisanja dobil vtis*; **H** *Najgore je prvih pet godina, a onda se čovjek privikne*; **B** *Čovek može da poludee!*)

- **3. os. reflex.** – Personičnost, implikuje rys Subjekt – tzv. nespécifikovaný personální subjekt (př. **S**, **H** *Ide se nizbrdo*; **Sn** *Tod se hodi na Triglav*)

System časů

- ▶ Základní ve všech slovan. jaz. je trojčlenný systém ve vztahu k okamžiku promluvy (**préteritum - prézens - futurum**). Tomu odpovídá **Sn**.
- ▶ **H, S, B a M** mají složitější systém minulých časů (vč. jednoduchých časů **aoristu a imperfekta**).
- ▶ Všechny jazyky mají též **antepréteritum (= pluskvamperfektum)**, což je vedlejší relativní čas v rovině minulé. V rovině budoucí mu odpovídá **futurum II s významem předbudoucím**, které není jen v **Sn**.

System časů

Základním protikladem je **protiklad časů minulých proti neminulým**.

- ▶ **Minulé časy** – lokalizace děje/stavu před okamžikem promluvy;
- ▶ **„Neminulé“ časy** – lokalizace děje/stavu v rovině nikoli minulé:
 - **Nedokonavý prézens** = okamžik promluvy;
 - **Dokonavý prézens** – lze zobecnit jen jako lokalizace děje/stavu v rovině nikoli minulé;
 - **Dokonavý prézens ve významu futurálním** = lokalizace děje/stavu po okamžiku promluvy (kontextový význam časové následnosti děje vzhledem k nějakému časovému orientátoru);
 - **Dokonavé i nedokonavé futurum** = lokalizace děje/stavu po okamžiku promluvy.

System časů – přítentní konjugace

Syntetický charakter,

odlišnosti jsou v počtu konjugačních tříd v závislosti na tematickém vokálu:

- ▶ **Celý jih – 3 typy** s vokály /e/, /a/, /i/ (viz i Č): př. *bereš – pevaš – nosiš*.
- ▶ 1.sg.: **-m** (Sn, H, S, M) nebo **(-a)-m/-a** (B)
- ▶ 2.sg.: **-š**, pouze u být je stará koncovka **-si** (S, H: *jesi/si*, Sn, M, B: *si*)
- ▶ 1.pl.: **-m** (B), **-me** (B u sloves s -m v 1.sg., M), **-mo** (Sn, H, S)
- ▶ 2.pl.: **-te**, Sn u starých atematických sloves i **-ste** (*daste, veste*)
- ▶ 3.sg.: **nulová** koncovka (Sn, H, S, M, B – *delá; piše; čita; vika; molí*)
- ▶ 3.pl.: **vokalická** koncovka (Sn, H, S – *delajo; pišu; čitaju*) nebo **-t** (M, B – *vikaat; moljat*)

System časů – přítentní konjugace

Specifikum slovesa *být*:

S a H – *biti* – tvary přízvukné (ortotonické) vers. nepřívukné (enklitické):

jesam, jesi, jest(e); jesmo, jeste, jesu X sam, si, je; smo, ste, su

- ▶ Alternace přítentního základu u sloves s inf. kmenem na velární konsonant:
- ▶ **M** – odstranění alternací (*pečam, pečeš, ..., pečat; možam, možeš, ..., možat*)
- ▶ **Sn, H a S** – odstranění alternace v 1.sg. (*pečem, pečeš; možem/mogu, možeš*),
3.pl. však *peko/peku, mogo/mogu*
- ▶ **B** – alternace zachována (*peka, pečeš, ..., pekat; moga, možeš, ..., mogat*)

System časů – futurum

Slovanský jih se výrazně liší od severu; nemá totiž tvarové rozdíly mezi dokonavým a nedokonavým futurem

(srov. **R** *budu pisat'/napišu* nebo **Č** *budu psát/napišu*)

X Sn *bom pisal/bom napisal*, **H** *pisat ću/napisat ću* nebo **B** *šte piša/šte napiša*).

Futurum se tvoří spojením s modálním slovesem *chtít* (kromě **Sn**, kde je *být*), v záporu pak v některých případech *nemít*:

- ▶ **Sn**: *bom, boš, bo; bova, bosta, bosta; bomo, boste, bojo/bodo* / *ne bom, ne boš...* + l-ové přič.
- ▶ **H, S**: *ću, ćeš, će; ćemo, ćete, će* / *neću, nećeš...* + inf.
- ▶ **M**: *k'e* (jde o neohebnou částici) / *nema da* + prez.
- ▶ **B**: *šte* (jde o neohebnou částici) / *njama da* + prez.

System časů – futurum

Dokonavý prézens má futurální význam jen ve vedlejší větě jako tzv. závislé futurum:

B *Toj šte si kupi knjigata, kojato si izbere*; **H** *Pogovorit ćemo o tome, kad dođeš*.

□ Futurum II (futurum exactum – pouze v H, S a B)

Tzv. závislý budoucí čas, který vystupuje ve vedlejších větách a vyjadřuje nejčastěji děj předcházející jinému ději v budoucnosti, někdy ale i děj následný po nějakém jiném ději v budoucnosti nebo s ním souběžný.

- **Tvorba**: l-ové přičestí +
 - **H, S**: pomocné sloveso *být* ve futurálním tvaru *budem, budeš...*
 - **B**: pomocné sloveso *být* ve složeném futurálním tvaru *šte sām/bāda, šte si/bādeš...*

System časů - futurum

□ Minulé futurum (futurum praeteriti)

- **B:** bādešte vreme v minaloto, **M:** minato-idno vreme

Vyjadřuje, že mluvčí měl v minulosti v plánu něco vykonat, co by ale k momentu v minulosti realizované promluvy bylo vlastně v budoucnosti:

B – štjah da piša, šteše da pišeš... / njamaše da piša, njamaše da pišeš...;

M – k'e odev, k'e odeše... / ne k'e odev, ne k'e odeše...

□ Minulé futurum neurčité (futurum exactum praeteriti)

- **B:** bādešte neopredeleno vreme v minaloto

Vyjadřuje děj ve vztahu k nějakému minulému ději budoucí, ale fakticky děj minulý:

B – štjah da sām hodil, šteše da si hodil...

System časů - minulé opisné

Préteritum (perfektum)

Hlavní, ale časově blíže nespecifikovaný děj minulý.

- ▶ **Tvorba:** Slovanský jih užívá l-ového příděstí + pomocného slovesa *být*, **M** bez p.s. v 3.sg.+pl. (jako **Č**); v **B** bez p.s. → referativní modus (způsob nepřímé výpovědi), čili rozlišuje význam.
- ▶ **S, H:** Na otázku lze odpovědět pomocným slovesem (*Jesi li uspio? – Jesam.*)
- ▶ **Tvoření záporu:** negativní částice se připojuje k pomocnému slovesu – **Č** *To jsem nečetl*
X Sn Tega nisem prebral; H+S To nisam čitao; M Toa ne sum čel; B Tova ne sām čel.
- ▶ **Sg** – rodové rozdíly (**0 - a - o**); **Pl** – taktéž (**i - e - a**), s výjimkou **B** (jen **-i**) a **M** (jen **-e**).

System časů – minulé opisné

Antepréteritum (plusquamperfektum)

Vedlejší děj minulý, který předchází jinému ději;
může znamenat i výsledek minulého děje vztaženého k minulosti.

- ▶ Na slovanském jihu **živý jev**, v **Č** se považuje jako archaický (*Učinil, jak byl slíbil*).
- ▶ **Tvorba: Sn, H, S** – perfektum slovesa *být* + l-ové přičestí (**H, S** *Ona je bila radila*);
- ▶ **B, M** – aorist slovesa *být* + l-ové přičestí (**B** *Te bjaha rabotili*)

System časů – minulé prosté

Přítomné v jazycích slovanského jihu, s **výjimkou Sn**. Živé však jen v **B** a **M**. V **S** a **H** se vyskytují v starším spisovném jazyce, v současnosti jen tam, kde mají oporu v nářečí, a to spíše mezi Srby a Černošci. Imperfektum je však na ústupu i tam a považuje se jako knižní tvar.

□ **Aorist**

- ▶ **H, S**: prošlo svršeno vr(ij)eme,
- ▶ **M**: minato opredeleno svršeno vreme, **B**: minalo svršeno vreme

Základní tvar vyjadřující **děj předcházející okamžiku promluvy a vázaný na určité konkrétní momenty v minulosti**. Tvoří se **od sloves obou vidů** (dominují však slovesa **dokonavá**) a od slovesného základu minulého. Tvarový synkretismus v 2. a 3.sg.:

- ▶ **H, S**: **-h, 0, 0; -smo, -ste, -še**
- ▶ **M**: **-v, 0, 0; -vme, -vte, -(j)a**
- ▶ **B**: **-h, 0, 0; -hme, -hte, -ha**

System časů – minulé prosté

Přítomné v jazycích slovanského jihu, s výjimkou Sn. Živé však jen v B a M. V S a H se vyskytují v starším spisovném jazyce, v současnosti jen tam, kde mají oporu v nářečí, a to spíše mezi Srby a Čerňohorci. Imperfektum je však na ústupu i tam a pociťuje se jako knižní tvar.

□ Imperfektum

- H, S: prošlo nesvršeno vr(ij)eme,
- M: minato opredeleno nesvršeno vreme, B: minalo nesvršeno vreme

Vyjadřuje minulý děj souběžný s nějakým minulým orientačním momentem. Tvoří se téměř výhradně od sloves nedokonavých, od slovesného základu přítomného, koncovky jsou prakticky totožné s aoristem.

- ▶ H, S: **-h, -še, -še; -smo, -ste, -hu**
- ▶ M: **-v, -še, -še; -vme, -vte, -(j)a**
- ▶ B: **-h, -še, -še; -hme, -hte, -ha**

System modů (způsobů)

Protiklad indikativu, imperativu a kondicionálu

□ Imperativ

Tvar, který oznamuje, že děj je ze strany nositele mluvčím očekávaný. Vlastní tvary imperativní jsou 2.sg./pl., v Sn též 2.du.

- ▶ 2.sg.: **0/-i/-j**
- ▶ 2.pl.: **-te** připojené k sg. tvaru (aglutinační tvoření); B a M (ale i Č) však mají specif. koncovku signalizující 2.pl. a navíc imp.: **-ete** (př. H, S *nosi – nosite* /ind. i imp./ X B *nosi – nosete* /imp./)
- ▶ 1.pl.: Sn, H, S **-mo** připojené k sg. tvaru imp. (*kupimo; pjevajmo*);
- ▶ B, M **da + 1. os. ind. prez.** (*da pišem; da odime*);
- ▶ H, S, B možné i opisné konstrukce s **daj** (*daj da večeramol; daj da otidem!*) nebo s vybízející částicí **hajde!** (M *ajde!*) (*hajde da večeramol; hajde da večerjame!*)

Participia, tj. slovesná adjektiva činná (příčestí) a přechodníky

	příčestí přítomné	příčestí minulé	přechodník přítomný	přechodník minulý
Sn	delajoč	delavši (kniž.)	delajoč/gledaje	delavši/gledavši
H, S	x	x	gledajući	gledavši
M	x	x	vikajk'i	x
B	nosešt	x	nosejki	x
(Č)	dělající	udělavší (kniž.)	nes-a/-ouc/-ouce (kniž.) dělaj-e/-íc/-íce	přines-0/-ši/-še (kniž.)

Infinitiv a supinum

- ▶ Infinitiv není v **B** a **M**.
- ▶ V **S** a v menší míře i v **H** je v některých konstrukcích nahrazován indikativním tvarem.
- ▶ Jen **Sn** má jako jediný slovanský jazyk **opozici infinitiv X supinum**.
- ▶ Infinitiv má vokalické zakončení **-ti**.
(v **Č** tomu bylo též, ale ve 2. pol. 20. století došlo ke změně na **-t**).
- ▶ **Sn** má opozici **-ti** (inf.) X **-t** (sup.).
- ▶ V **B** a **H** tzv. **zkrácený tvar infinitivu** (inf. základ); v **B** především v záporném imperativu typu *ne~~de~~j pisa*, v **H** ve tvarech budoucího času (*pisat čemo*).

PŘÍSLOVCE – ADVERBIA

Sn PRISLOVI, H, S, M PRILOZI, B NAREČIJA

- ▶ **Neohebný plnovýznamový slovní druh** označující především:
 - **místní** (*tam, tady, daleko, dole, vzadu* aj.)
 - **časové** (*zítra, pozdě, dnes, večer, teď* aj.)
 - **způsobové** (vč. **množství a míry**: *vesele, česky, mlčky, dobře* aj.; *hodně, málo, úplně, vůbec* aj.) a
 - **příčinné** (*náhodou, hlady, smíchy, navzdory, schválně* aj.) **okolnosti**, za nichž se realizuje obsah slovesa, platí obsah adjektiva nebo jiného adverbia.

Příslovce: klasifikace, stupňování

- ▶ **Formální hledisko:**
 - příslovce **původní** (nemotivovaná) **X nepůvodní** (motivovaná)
Př.: **S** *često, juče, rano, pre* **X** *noću, danas, leti, dobro, malo, zanimljivo*
- ▶ **Adverbia vzniklá z kvalifikačních adjektiv:**
 - možno stupňovat, to však není vyjadřování kvalit gramatických, nýbrž lexikálně-sémantických. Př.:
Č *dobře – lépe – nejlépe* **H, S** *dobro – bolje – najbolje* **B** *dobre – po-dobre – naj-dobre*
(← **Č** *dobrý – lepší – nejlepší* **H, S** *dobar – bolji – najbolji* **B** *dobăr – po-dobăr – naj-dobăr*)

Příslovce „částicová“

- ▶ Některá příslovce se vnímají spíše jako **ČÁSTICE**. Jsou to taková příslovce, na něž se nelze zeptat běžnými otázkami typu **kde? kam? proč? kolik? jak?**
Např. **S, H** *več, bar, baš, čak, evo, eno, gotovo* apod.
- ▶ Některá z nich pak patří mezi tzv. **větná adverbia** = komentují obsah celé věty, tj. mají funkci **modifikátorů** – např. **Č** *bohužel*, **S, H** *istina, srećom, međutim* apod.

PŘEDLOŽKY – PREPOZICE

Sn PREDLOGI, H PRIJEDLOZI, S, M, B PREDLOZI

- ▶ **Neohebný neplnovýznamový slovní druh**, vyjadřuje především povahu **vztahu jména ke slovesu nebo k jinému jménu** ve větě.
- ▶ Podle **spojitelnosti** dělíme předložky na **genitivní, dativní, akuzativní, lokálové a instrumentálové**. Některé jsou spojitelné s více pády (**H, S** *na, u, pred* aj.).
- ▶ Z hlediska **původu** se předložky dělí na **původní** (pravé) a **nepůvodní** (nepravé) (**H, S** *pod, pri, od, na, do, iz* aj. **X** *kraj, niz, posle, zbog, među* aj.)
- ▶ Z **formálního** hlediska se dělí na **prosté** (jednoduché) a **složené** (**H, S** *pod, od, niz, posle* **X** *uzduž, iznad, ispod* aj.)
- ▶ **Významy předložek**: **prostorové** (*oko, ispred*), **časové** (*prije, sredinom*), **relační** (*u vezi s, s obzirom na*), **příčinné** (*zbog, od*) aj.

SPOJKY – KONJUNKCE

Sn VEZNIKI, H, S VEZNICI, M SVRZNICI B SĀJUZI

- ▶ **Neohebný neplnovýznamový slovní druh** sloužící ke **spojování vět, částí vět nebo slov**.
- ▶ **Forma je jednoslovná** (*a*), **opakovaná** (*nebo, nebo*), **dvojitá** (*bud' – nebo; ili – ili*) nebo **víceslovná** (*ne tak – jako spíše*).
- ▶ S **ohledem vztah mezi spojovanými členy** dělí se na: **souřadící** (parataktické) a **podřadící** (hypotaktické).
- ▶ Další členění viz syntax.

ČÁSTICE – PARTIKULE

Sn ČLENKI, H ČESTICE/RIJEČCE, S REČCE, M ČESTIČKI, B ČASTICI

- ▶ **Neohebný neplnovýznamový slovní druh**. Jinak řečeno jde o taková synsémantika, která **nemají spojkový ani předložkový charakter**.
- ▶ Na základě jejich **funkce a formálních vlastností** lze rozlišovat částice:
 - **modální** (*asi, snad, možná; S, H možda, sigurno; B maj* aj.)
 - **intenzifikační** (*velmi, hodně, zcela; S, H mnogo, vrlo, sasvim; B sāvsem* aj., viz též měrová adverbia)
 - **vytýkací** (*jenom, rovněž, jedine, také, kromě; S, H samo, takođe(r), osim; B osven* aj.)
 - **modifikační** (primárně jiné slovní druhy: *ale, tedy/teda, hezky, prostě; S, H l(ij)epo* aj.), př.: *Ty jsi ale trouba! To je teda nadělení! A ted' to hezky vyklop! Prostě to udělej!*
 - **odpovědové** (*ano, jo, ne; S, H da, ne, jest(e); B njama* aj.)
 - **negační** (*ne/nikoli; S, H, B ne*) a
 - **přací/optativní** (*kěž; S, H, B neka*)

CITOSLOVCE – INTERJEKCE

Sn MEDMETI, H USKLICI/UZVICI, S UZVICI,
M IZVICI, B MEŽDUMETIJA

- ▶ **Neohebný slovní druh se zvláštními typy významů**, v komunikaci jsou citoslovce plně sdělná a formálně samostatná.
- ▶ Z hlediska výstavby textu plní především funkce **emocionální** a **sociální** (kontaktní). Vyjadřují se jimi nálady, pocity, city, dojmy, výzvy nebo **se napodobují zvuky** okolního světa.
- ▶ **pocitová** (*sláva! ach jo! proboha!* aj.)
- ▶ **zvukomalebná/onomatopoická** (*bác, cink, bé, prásk* aj.)
- ▶ **obecně kontaktní a vybízecí** (*člověče, lidičky!, pánové, hele, marš!, vid' aj.*)

Č *plác, žbluňk* H *pljus, buć* B *pljas, pljak*

Č *haf!* H *vau!* B *bau!*

Tož to je celé...

